

T.B.M.M.

(S. Sayısı : 332)

Ankara Milletvekili Yakup Kepenek ve 44 Milletvekilinin, Yasama Dokunulmazlığı Konusunda Anayasanın 98 inci, İçtüzüğün 104 ve 105 inci Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi ve (10/70) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyonu Raporu

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan, 23 Mart 2003 tarihinde verilen soru önergesine, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Abdüllatif Şener imzasıyla 17 Nisan 2003 günü verdiği yanıtta, özetle,

"Hükümet Programı kapsamında yapılacak Anayasa çalışmaları elbette yasama dokunulmazlığı hususunu da yeniden düzenleyecektir" diyor.

Başbakan, bu yanıtıyla AKP Programı'na, 3 Kasım seçimlerinden önce değişik düzlemlerde verdiği sözlere ve Hükümet Programı'nda dokunulmazlık konusunda yazılanlara bağlı kalmamış olmaktadır.

Bu durumda milletvekili dokunulmazlığına dokunulmamasının nedenlerinin neler olduğu, kamuoyunun yanıtlanmasını istediği en temel sorulardan biridir.

Bu çerçevede:

1. Dokunulmazlığın sınırlandırılmasının ertelenmesinin iç ve dış nedenlerinin açıklık kazanması;
2. Ertelemenin ekonomik ve siyasal boyutlarının belirlenmesi;
3. Yapılacak yeni düzenlemelerin ulusal ve uluslar arası karşılaştırmalarla çerçevesinin çizilmesi;
4. TBMM Üyelerinin, yapılacak yeni düzenlemeler karşısında durumlarının saptanması amacıyla, Anayasanın 98. ve İçtüzüğün 104 ve 105. maddeleri uyarınca Meclis Araştırması açılmasını istiyoruz.

Saygılarımızla.

28.4.2003

<i>Yakup Kepenek</i>	<i>Muharrem Toprak</i>	<i>Halil Tiryaki</i>
Ankara	İzmir	Kırıkkale
<i>Muharrem Eskiyanan</i>	<i>Mehmet Sefa Sirmen</i>	<i>Mehmet. U. Neşşar</i>
Kayseri	Kocaeli	Denizli
<i>Ahmet Güryüz Ketenci</i>	<i>Muharrem İnce</i>	<i>Salih Gün</i>
İstanbul	Yalova	Kocaeli
<i>Muhsin Koçyiğit</i>	<i>Sedat Pekel</i>	<i>Bülent Tanla</i>
Diyarbakır	Balıkesir	İstanbul
<i>Bülent Baratah</i>	<i>Osman Kaptan</i>	<i>Ali Kemal Deveciler</i>
İzmir	Antalya	Balıkesir
<i>Mehmet Işık</i>	<i>Erdal Karademir</i>	<i>Yılmaz Kaya</i>
Giresun	İzmir	İzmir
<i>İdris Sami Tandoğdu</i>	<i>Muzaffer R. Kurtulmuşoğlu</i>	<i>Atila Emek</i>
Ordu	Ankara	Antalya
<i>Atilla Kart</i>	<i>Mehmet Boztaş</i>	<i>Mehmet Semerci</i>
Konya	Aydın	Aydın
<i>Mehmet Küçükaşık</i>	<i>Mehmet Vedat Melik</i>	<i>Kemal Demirel</i>
Bursa	Şanlıurfa	Bursa

<i>Vezir Akdemir</i>	<i>Bihlun Tamaylıgil</i>	<i>Sıdika Aydoğan</i>
İzmir	İstanbul	İstanbul
<i>Uğur Aksöz</i>	<i>Orhan Sür</i>	<i>Halil Akyüz</i>
Adana	Balıkesir	İstanbul
<i>Mehmet Yıldırım</i>	<i>Özlem Çerçioğlu</i>	<i>Abdurrezzak Erten</i>
Kastamonu	Aydın	İzmir
<i>Turan Tüysüz</i>	<i>Memduh Hacıoğlu</i>	<i>İsmail Özacı</i>
Şanlıurfa	İstanbul	Çanakkale
<i>Şevket Gürsoy</i>	<i>İsmet Atalay</i>	<i>Ali Cumhuriyet</i>
Adıyaman	İstanbul	Muğla
<i>Ufuk Özkan</i>	<i>Hakkı Ülkü</i>	<i>İzzet Çetin</i>
Manisa	İzmir	Kocaeli

GEREKÇE

Hiç kuşku yok ki milletvekilliği dokunulmazlığının sınırlandırılmasının ertelenmesi, toplum yaşamını derinden etkileyecek çok önemli bir politika değişikliğidir.

Bu nedenle, milletvekili dokunulmazlığına ilişkin Anayasa düzenlemelerinin Yeni Anayasa hazırlığına bırakılmasının nedenleri TBMM tarafından ele alınmalıdır.

Sayın Başbakan yanıtında,birtakım hükümleri sürekli değiştirilmek zorunda olan bir Anayasa yerine yeni bir Anayasa yapmaktan söz etmektedir. Oysa, 3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra oluşan TBMM'de, Anayasanın 76.ve 78. maddeleri değiştirilmiştir. Bugünlerde de, 76.169. ve 170. maddelerin değiştirilmesine çalışılmaktadır. Bunları, doğal olarak, Anayasanın kimi maddelerinin değiştirilmesi önerileri izleyebilecektir.

Çok önemli olduğu hemen her kesim tarafından kabul edilen milletvekili dokunulmazlığı konusunun bu değişiklikler içine alınmayıp ertelenmesinin de, önemli nedenleri olabilir. Bu nedenleri bilmek, kamuoyunun ve milletvekillerinin en doğal haklarıdır.

Kaldı ki, eğer milletvekilliği gibi yaşamsal bir konu ertelenebiliyor, buna karşılık, en azından kuramsal olarak 4,5 yıl sonra uygulanabilecek olan milletvekili seçilme yaşının düşürülmesine ilişkin olarak Anayasa değişikliği "orman" konusu ile birleştirilerek gündeme getiriliyorsa, ertelenmenin nedenlerinin açıklık kazanmasının önemli bir kat daha artmaktadır.

Çünkü, temiz siyasete, temiz ekonomiye ve temiz topluma giden yolun ilk adımı milletvekili dokunulmazlıklarının sınırlandırılmasıdır. Dokunulmazlığın sınırlandırılmasıyla, siyasetin aklanarak yeniden toplumun güvenini kazanmasının; siyasetin topluma hizmet üretmesinin önündeki en büyük engel kaldırılmış olacaktır.

Kirli siyaset, doğruluk, dürüstlük ve erdem gibi ahlaki değerleri yıkmakta, toplumsal dokuyu zedelemektedir. Aynı zamanda ekonomide oluşması kesin bir zorunluluk olan güven ortamını yok edici etkiler yapmakta, risk artırıcı etkisiyle, devletin borçlanma faizlerinin yükselmesine yol açmakta, halkın borç yükünü daha da arttırmaktadır. Yüksek faizli işe, yatırımlar üzerinde çok olumsuz bir etkisinin bulunduğu, bunun da üretimsizlik ve işsizliği daha da artırdığı bilinen gerçeklerdir.

Kısaca, temiz siyasetin, temiz ekonominin ve temiz toplumun önündeki en büyük engel olan milletvekili dokunulmazlığı sınırlandırılmadıkça alınacak hiçbir önlemin, yapılacak hiçbir uygulamanın anlamı da, değeri de yoktur.

Meclis Araştırması Önergemizin onaylanması, yalnız milletvekili dokunulmazlığının sınırlandırılması konusunda kamuoyunun beklediği sorulara yanıt verilmesini sağlamakla kalmayacak, bununla birlikte, bu önemli sorunun TBMM tarafından ele alınmasını da kolaylaştıracaktır.

Yasama Dokunulmazlığı Konusunda Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu (10/70)

Esas No. : A.01.1.GEÇ.10/70-14

6.1.2004

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

TBMM'nin 17.6.2003 tarih ve 775 sayılı kararıyla “Yasama Dokunulmazlığı” Konusunda Anayasanın 98, İçtüzüğü'nün 104 ve 105 inci maddeleri gereğince bir Meclis Araştırması Komisyonu kurulmuştur. 9.10.2003 tarihinde göreve başlayan (10/70) Esas Numaralı Komisyonun yaptığı araştırma sonucunda düzenlediği rapor, ekleri ile birlikte ilişikte sunulmuştur.

Gereğini arz ederim.

Saygılarımla.

Fehmi Hüsrev Kutlu
Komisyon Başkanı
Adıyaman

EKLER :

EK-1 (Araştırma Komisyonu Raporu)

EK-2 (Tekmil İşlem Dosyası)

**YASAMA DOKUNULMAZLIĞI
KONUSUNDA KURULAN
(10/70) ESAS NUMARALI
MECLİS ARAŞTIRMA
KOMİSYONU RAPORU**

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
I. Araştırmanın Konusu	9
II. Komisyonun Kuruluşu	9
III. Komisyonun Görev, Yetki ve Süresi	10
GİRİŞ	11
I. Yasama Sorumsuzluğu	11
II. Yasama Dokunulmazlığı	13
III. Dokunulmazlığın Kaldırılması	15
IV. Diğer Ülke Anayasalarında Yasama Dokunulmazlıklarına İlişkin Düzenlemeler	17
V. Nihai Değerlendirme ve Sonuç	19
Rapor İmza Cetveli	20
Muhalefet Şerhi	21
Dizi Pusulası	29

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

22. Dönem Cumhuriyet Halk Partisi Ankara Milletvekili Yakup KEPENEK ve 44 arkadaşı tarafından, “Yasama Dokunulmazlığı konusunda Anayasanın 98, İçtüzüğün 104 ve 105 inci maddeleri uyarınca verilen (10/70) Esas Numaralı Meclis Araştırma Önergesi Genel Kurulun 17 Haziran 2003 tarihli 94 üncü Birleşiminde görüşülmüş ve önergede belirtilen hususların araştırılması amacıyla bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.

(10/70) Esas Sayılı Araştırma Önergesinin gerekçesinde;

“Temiz siyasete, temiz ekonomiye ve temiz topluma giden yolun ilk adımının milletvekili dokunulmazlıklarının sınırlandırılması olduğu, Dokunulmazlığın sınırlandırılmasıyla siyasetin önündeki en büyük engelin kaldırılarak toplumsal güvenin kazanılacağı,

Kirli siyasetin, doğruluk, dürüstlük ve erdem gibi ahlaki değerleri yıkarak, toplumsal dokuyu zedelediği ve ekonomide oluşması kesin bir zorunluluk olan güven ortamını yok edici etkiler yaptığı, risk artırıcı etkisiyle devletin borçlanma faizlerinin yükselmesine yol açarak halkın borç yükünü daha da artırdığı, yüksek faizin ise yatırımlar üzerinde çok olumsuz bir etkisinin bulunduğu bunun da üretimsizlik ve işsizliği daha da artırdığı,

Temiz siyasetin, temiz ekonominin ve temiz toplumun önündeki en büyük engel olan milletvekili dokunulmazlığı sınırlandırılmadıkça alınacak hiçbir önlemin, yapılacak hiçbir uygulamanın anlamının ve değerinin olmadığı,

İfade edilmektedir.

II. KOMİSYONUN KURULUŞU

Ankara Milletvekili Yakup KEPENEK ve 44 arkadaşının, Anayasanın 98 inci, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 104 ve 105 inci maddeleri gereğince verdikleri (10/70) Esas Numaralı Önerge; TBMM'nin 17 Haziran 2003 tarihli 94 üncü Birleşiminde görüşülmüş, Genel Kurulun 775 sayılı kararı ile; önergede belirtilen hususları araştırmak üzere bir komisyon kurulmasına, kurulacak komisyonun 12 üyeden oluşmasına, komisyonun çalışma süresinin Başkanlık divanı seçiminden sonra başlamak üzere 3 ay olmasına karar verilmiştir. Genel Kurulun 09.10.2003 tarihli 5 inci Birleşiminde komisyona üye seçimi yapılmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisinden

Fehmi Hüsrev KUTLU	Adıyaman Milletvekili
Muzaffer KÜLCÜ	Çorum Milletvekili
Mehmet Salih ERDOĞAN	Denizli Milletvekili
Metin KAŞIKOĞLU	Düzce Milletvekili
Cavit TORUN	Diyarbakır Milletvekili
Mehmet YILMAZCAN	Kahramanmaraş Milletvekili
Orhan YILDIZ	Artvin Milletvekili
Süleyman SARIBAŞ	Malatya Milletvekili

Cumhuriyet Halk Partisinden

Yakup KEPENEK	Ankara Milletvekili
Muharrem KILIÇ	Malatya Milletvekili
Mehmet Ziya YERGÖK	Adana Milletvekili
Atilla KART	Konya Milletvekili

Komisyon üyesi olarak seçilmişlerdir.

En yaşlı üye sıfatıyla Ankara Milletvekili Sn. Yakup KEPENEK Başkanlığında toplanan Komisyon 09.10.2003 tarihli ilk toplantısında Başkanlık Divanı seçimini yapmış 8 üyenin katılımı ile gerçekleştirilen toplantıda yapılan Gizli Oylama sonucunda;

Başkanlığa, Adıyaman Milletvekili Sayın Fehmi Hüsrev KUTLU, **Başkanvekilliğine**, Ankara Milletvekili Sayın Yakup KEPENEK, **Sözcülüğe**, Düzce Milletvekili Sayın Metin KAŞIKOĞLU, **Katipliğe**, Malatya Milletvekili Sayın Muharrem KILIÇ seçilmişlerdir. Buna ilişkin 783 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Kararı 14.10.2003 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

III. KOMİSYONUN GÖREV, YETKİ VE SÜRESİ

09.10.2003 tarihinde çalışmalarına başlayan komisyonumuz; Anayasanın 98 inci, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 104 ve 105 inci maddeleri ile diğer hükümleri çerçevesinde görev yapmış, İçtüzük gereği kendisine verilen 3 aylık süre içerisinde çalışmalarını sonuçlandırmıştır.

Komisyonumuz, çalışmalarına ışık tutmak ve konu hakkında bilgi edinmek üzere, son Milletvekili Genel Seçimine katılmış olan Siyasi Partilerden, çeşitli üniversitelere bağlı Hukuk Fakültelerinden ve Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı'ndan görüşlerini istemiş, toplam 22 kuruluştan gelen görüş ve öneriler üyelerimizin bilgilerine sunulmuştur.

Çalışma süresi içerisinde komisyonumuz toplam 7 Birleşim yapmış, bu birleşimlerde tam tutanak tutulmuş, 20 adet Siyasi Partiye, 15 adet Hukuk Fakültesine, Barolar Birliği Başkanlığına yazı gönderilmiş ve 22 adet evrak da komisyonumuza gelmiştir.

Komisyonumuz; kendisine gelen belgeleri incelemiş, üyelerimizin görüş ve önerilerini almış ve araştırmanın sonuçlandırılmasına esas olacak raporunu Muhalefet Şerhi ile birlikte Anayasal süresi içerisinde hazırlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına arz etmiştir.

GİRİŞ

T.C. Anayasasının “Yasama Dokunulmazlığı” başlıklı 83 üncü maddesi, Yasama Dokunulmazlığı ve Yasama Sorumsuzluğu olmak üzere iki ayrı kavramı içermektedir:

Yasama Dokunulmazlığı

MADDE 83 - “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.

Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak, bu halde yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi hakkında, seçimden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zaman aşımı işlemez.

Tekrar seçilen milletvekili hakkında soruşturma ve kovuşturma, Meclisin yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisindeki siyasi parti gruplarınınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınmaz.”

Hükmüne havi bu maddenin 1 inci fıkrasında “Yasama Sorumsuzluğu”, 2 nci fıkrasında da “Yasama Dokunulmazlığı”na ilişkin hususlar düzenlenmiştir.

Öncelikle konunun **milletvekili dokunulmazlığı** olmayıp, madde başlığından da anlaşıldığı gibi “**yasama dokunulmazlığı**” olduğu hususunu belirtmekte yarar vardır. Dokunulmazlık müessesesinin sadece milletvekillerinin şahsını değil, demokrasilerin vazgeçilmez ve en önemli unsuru olan yasama erkini bir bütün olarak ihata ettiğini belirterek konunun bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

I - YASAMA SORUMSUZLUĞU

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Anayasanın 83 üncü maddesinin başlığı Yasama Dokunulmazlığı olarak yazılmış olsa da maddenin 1 inci fıkrasında “yasama sorumsuzluğu”na ilişkin hususlar düzenlenmiştir.

Buna göre; Yasama Sorumsuzluğu, Parlamento üyelerinin yasama görevlerini yerine getirirken sarf ettikleri sözlerden, açıkladıkları düşüncelerden ve verdikleri oylardan dolayı herhangi bir takibata uğramayacakları anlamına gelmektedir. Yasama Sorumsuzluğu, milletvekillerinin şahıslarına tanınmış bir imtiyaz olmayıp, parlamento lehinde kabul edilmiş kamu yararı gözeten objektif bir Anayasa kuralıdır. Milletvekillerinin, yasama faaliyetleri sırasında cezai kovuşturma baskısı altında kalmadan, fikir ve kanaatlerini oluşturabilmeleri ve bunları açıklayabilmeleri, vekillik görevlerini hür ve bağımsız bir şekilde ifa edebilmeleri bakımından hayati önem taşıyan Yasama Sorumsuzluğu, milli iradenin tam olarak Meclise yansımalarının temelini oluşturmaktadır. Yasama Sorumsuzluğu parlamenter konuşma hürriyetinin çerçevesini çizmektedir.

1982 Anayasası yasama sorumsuzluğunu Meclis çalışmalarıyla sınırlı tutmuştur. Yani, milletvekillerinin sadece Meclis çalışmaları sırasındaki açıklamalarından dolayı bu ayrıcalıklardan yararlanabileceğini kabul etmiştir. Literatürde Meclis çalışması kavramı geniş olarak yorumlanmaktadır. Meclis çalışmaları içinde, Genel Kurul toplantıları yanında, komisyon ve siyasi parti grup toplantıları da vardır. Dolayısıyla, mesela Meclis dışındaki komisyon toplantılarında yapılan açıklamalar da yasama sorumsuzluğu kapsamındadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni temsil etmek şartıyla, milletvekillerinin milletlerarası kuruluşlardaki veya yabancı ülkelerdeki faaliyetleri de yasama sorumsuzluğu çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Anayasamızda belirtilen yasama sorumsuzluğu mutlak ve sürekli bir nitelik taşımaktadır. Süreklilik niteliği, yasama sorumsuzluğunun milletvekilinin parlamento üyeliğinin düşmesinden sonra da devam edeceği anlamına gelmektedir. 1924 ve 1961 Anayasalarında yasama sorumsuzluğu mutlak olduğu halde, 1982 Anayasası bu konuda bir istisna getirmiştir. Buna göre Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça, Milletvekilleri Mecliste ileri sürdükleri düşünceleri Meclis dışında açığa vurmaktan sorumlu tutulamayacaklardır. Bu istisnanın yasama sorumsuzluğunun amacına uygun olup olmadığı tartışılmalıdır.

Uygulamada Anayasa Mahkemesinin yasama sorumsuzluğunu sadece milletvekillerinin şahsı ile sınırlandırıp, partilerinin bu sorumsuzluktan yararlanamayacaklarını belirterek, hem parti kapatma kararlarına gerekçe yapması hem de konuşmayı yapan milletvekillerinin cezalandırılması çok tartışılmıştır. Komisyonumuzda bu şekildeki bir uygulamanın Anayasanın yasama sorumsuzluğu ilkesinin ihlali olduğu kanaatindeyiz.

Anayasa Mahkemesi, Anayasanın 83 üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan yasama sorumsuzluğunu milletvekillerinin kişiliklerine bağlı bir nitelik olarak yorumlamaktadır: "...Meclis çalışmalarında ulusal istencin en iyi biçimde yansıtılması bakımından milletvekillerinin görevlerini hiçbir etki altında kalmadan yapabilmeleri için, kişiliklerine bağlı özel bir koruma"dır. Bu yüzden Anayasa Mahkemesine göre, "bu korumadan parti tüzel kişiliğinin yararlanması söz konusu olamaz" demiştir.

Anayasa Mahkemesinin Anayasada ön görülme-yen bu sınırlaması yasama sorumsuzluğu ilkesine aykırıdır.

Yasama sorumsuzluğunun bu şekilde dar yorumlanarak, milletvekilinin sorumsuzluğunu kabul edip partisini sorumlu tutmanın ve yine sorumsuz olduğu konuşmalar sebebiyle milletvekillerinin, mensubu olduğu partinin kapatılıp, kendisinin de milletvekilliğinin düşürülüp siyasi yasak getirilmesinin, yasama sorumsuzluğunun amacıyla bağdaşır yanı yoktur. Böyle bir uygulama milletvekillerinin, yasama faaliyetleri sırasında hiçbir etki ve baskı altında kalmadan, fikir ve kanaatlerini hür ve bağımsız bir şekilde ifade edebilmelerini engelleyeceği açıktır. Zira, bir milletvekili için milletvekilliğinin düşürülüp partisinin kapatılmasından daha ağır bir müeyyide düşünülemez. Bu çarpıklığın giderilebilmesi için bazı üniversiteler tarafından Anayasanın 83'üncü maddesine "milletvekillerinin yasama sorumsuzluğu kapsamında kalan konuşmaları parti kapatma davalarında delil olarak kullanılamaz" şeklinde bir fıkra eklenmesi önerilmiştir. Ancak, bizzet böyle bir ilaveye gerek yoktur. Zira, madde metni açık olup, amacına uygun şekilde yorumlandığında yasama sorumsuzluğu kapsamında kalan konuşmalardan dolayı, milletvekilinin ve partisinin sorumlu tutulamayacağı açıktır. Uygulamadaki bu çarpıklığın yine aynı mahkeme tarafından düzeltilmesi yerinde olacaktır.

Diğer ülkelerdeki uygulamalar incelendiğinde yasama sorumsuzluğunun bizdekinden daha geniş olduğu görülmektedir. Anayasamız, milletvekillerinin Mecliste ileri sürdüğü düşüncelerinin Meclis dışında tekrarlanmasının bazı durumlarda yasaklanmasına imkan tanımıştır. Diğer ülkelerde, yasama sorumsuzluğu mutlak olup istisna tanınmamıştır. İngiltere gibi bazı ülkelerde, hakaret ve sövme sorumsuzluk kapsamında olduğu halde, Portekiz ve Almanya'da, Türkiye'de olduğu gibi hakaret ve sövme sorumsuzluk kapsamına girmemektedir. Belçika'da ise, milletvekillerinin birbirlerine hakaret ve sövmeleri sorumsuzluk kapsamında olduğu halde, üçüncü kişiler sorumsuzluk kapsamına girmemektedir.

Aslında bu sorumsuzluk sadece yasama üyelerine ait olmayıp, Anayasamızın 25 ve 26 ncı maddelerinde her ferde tanınmış bir hürriyettir. Bu hürriyetin, uygulamada da, amacına uygun bir şekilde geniş olarak yorumlanarak aksaklıkların giderilmesi zorunludur.

II – YASAMA DOKUNULMAZLIĞI

Anayasamıza göre (m 83/2), "Seçimlerden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclis kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak bu halde yetkili makam, durumu hemen doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır." Dokunulmazlığın bir sonucu da, parlamento üyesi hakkında, seçimden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesinin, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılmasıdır. (m 83/3)

Yasama Sorumsuzluğunun amacı, parlamento üyelerinin söz ve düşünce hürriyetlerini korumak olduğu halde, Yasama Dokunulmazlığının amacı, parlamento üyelerinin keyfi kovuşturmalara maruz kalmalarını, dolayısıyla yasama faaliyetinin aksamasını önlemektir. Anayasalar ve onları tamamlayan yasalar, yasama meclisi üyelerine dokunulmazlık tanıyarak, keyfi kovuşturmalara engellenme ihtimalini ortadan kaldırmakta, böylece demokratik sistemin işlemesi için vazgeçilmez bir unsur olan parlamentoların, işlevlerini gereği gibi yerine getirmelerini güvence altına almaktadır. Dokunulmazlık kurumu, yasama meclisi üyelerini cezai kovuşturmalara karşı korur.

Yasama Dokunulmazlığı, kişiye bağlı olmayan, yasama faaliyetinin sürekliliğini sağlamaya dönük, bu yüzden kamu yararını içeren, nispi ve geçici nitelikte bir korumadır.

· Yasama Dokunulmazlığı parlamento üyesini sadece ceza kovuşturmasına karşı korur. Hukuk davalarına karşı bir koruma söz konusu değildir.

· Yasama Dokunulmazlığı mutlak değildir. Anayasanın 14 üncü maddesi hükmü kapsamına giren suçlar -seçimden önce soruşturmasına başlanmış olmak kaydıyla- ve ağır cezalı suçüstü durumları dokunulmazlığın dışında bırakılmıştır. 14 üncü madde kapsamında getirilen sınırlamanın yasama dokunulmazlığını zedelediği, ilgili literatürde üzerinde birleşilen bir husustur.

· Yasama dokunulmazlığı şartların oluşması halinde kaldırılabilir veya sınırlandırılabilir.

· Yasama dokunulmazlığı sürekli değil geçicidir. Parlamento üyeliğinin devamı ile sınırlıdır. Üyelik süresince zanaşımı işlemez.

· Yasama dokunulmazlığı kamu düzenine ilişkindir. Yasama dokunulmazlığı milletvekillerine kişisel bir ayrıcalık olarak verilmemiştir. Onun görevini hiçbir etki altında kalmadan gereği gibi yapabilmesine, imkan sağlamaya yöneliktir. Parlamento üyesi bu dokunulmazlıktan kendi isteği ile vazgeçemez. Nitekim bu konu İttüzükte ayrıca düzenlenmiştir.

Anayasamız, dokunulmazlığın kaldırılması kararlarının kamu yararı niteliğini göz önünde bulundurarak, bu kararların siyasal saiklerden mümkün olduğu kadar az etkilenmesini istemiştir. Bu sebeple Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Siyasi Parti Gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamayacağı ve karar alınamayacağı kuralı getirilmiştir.

Yasama Dokunulmazlığı milletvekillerinin şahsından çok yasama kurumunu koruyan bir kavramdır. Yapılacak düzenlemeler sadece bugüne mahsus değil, tüm zamanlara uygulanabilir nitelikte olmalıdır. Geçmiş Parlamentoları incelediğimizde, bir oy ile hükümetlerin düşürülüp yeni hükümetlerin kurulabildiği görülmektedir. Ek olarak, nitelikli çoğunluk gerektiren kararlarda kullanılmayan oyların red sonucu doğuracağı bir gerçektir.

Türkiye’de Cumhurbaşkanı başta olmak üzere, her yetkilinin yerine vekalet edecek şahıs bellidir. Yerine vekalet müessesesi olmayan, yani yedeği bulunmayan tek kurum milletvekilliğidir. Bu bakımdan milletvekillerinin yasama görevlerini yerine getirmesinde azami dikkat ve özen gösterilmesi gereklidir.

Komisyonumuzun kurulmasına vesile teşkil eden önerenin gerekçesinde gösterilen hususlara ve özellikle milletvekillerinin potansiyel suçlu gibi tanımlanmasına katılmak mümkün değildir. Temiz siyaset, temiz ekonomi ve temiz topluma giden yolun ilk adımı yasama dokunulmazlığının kaldırılması değil, yasama ve yürütme üyelerinin bugün olduğu gibi, yolsuzluklara bulaşmamasından geçmektedir. Yolsuzluk yapanların yargılanmasından çok yolsuzluk yapılmaması esas alınmalıdır. Ekonomideki olumsuzlukların, faizlerin yükselmesinin, üretimsizlik ve işsizliğin artmasının çözümü olarak, milletvekili dokunulmazlığının sınırlandırılmasının gösterilmesini, mevcut ekonomik verilerle bağdaştırmak mümkün değildir. Kaldı ki, siyasilerin yargılanmaları sonucunda verilen kararlar, bazen kamuoyu vicdanı ile çelişebilmektedir. Mahkemeler tarafından beraat ettirilen bazı kişiler kamuoyu vicdanında suçlu görülebilmekte, yine mahkemeler tarafından suçlu bulunarak mahkum edilen bazı kişiler ise, kamuoyu vicdanında aklanabilmektedir. **CHP’li üyeler** tarafından Komisyonumuza verilen ve **Konya Milletvekili Sayın Atilla KART** tarafından sunumu yapılan, **3 Aralık 2003 tarihli değerlendirme raporunda** şu önemli tespitlerde bulunulmuştur:

“Yargının zaman zaman yanlış kararlar verdiği veya daha çok bazı Yüksek Mahkemelerin siyasi konjonktürden etkilenerek karar verdikleri bir vakıdır: Yargının sorunları bellidir. Bu sorunların giderilmesi en başta TBMM ve Hükümetin görevidir. Bu sorunların neler olduğu ana başlıkları ile bilinmektedir. Hukuk Devletinin bütün kurum ve kuralları ile hayata geçirilmesi zorunluluğu, herkesin kabul ettiği bir gerçektir.

Bu sürecin en başta “nitelikli hukuk eğitiminden” başlayarak “yargıç teminatıyla” birlikte sürdürülmesi gerekmektedir. Yargıç bağımsızlığı ve yargı tarafsızlığı, savunma dokunulmazlığı, adli kolluk yapılandırılmasının bir an önce gerçekleştirilmesi, yürütmenin her eylem ve işleminin yargı denetimine tabi kılınması, yargı kararlarının amacına uygun olarak uygulanması, adil yargılanma hakkının bütün unsurları ile gerçekleştirilmesi, insan temel hak ve özgürlüklerinin esas alındığı ve halkına hizmet amacı taşıyan bir kamu yönetimi anlayışı bireyin Devlete karşı hak ve sorumluluk sahibi olduğu bir hizmet anlayışını gerçekleştirecek unsurlar sağlandığında;

Yasama dokunulmazlığı kavramına konu olan ihtilaflar da büyük ölçüde çözüme bağlanmış olacaktır. Yani, her hal ve durumda, temel güvence olarak Hukuk Devleti amacı esas alındığında ve bu amacı sağlayacak yapılanma gerçekleştirildiğinde, sorunun çözümü yolunda en etkin yapılanma sağlanmış olacaktır.”

Yine aynı raporun 7 nci sayfasında “yargının işleyişinde yanlışlık ve eksikliklerin bulunduğu, yargının zaman zaman hukuk dışı faktörlerin tesiriyle kararlar verdiği bir vakıadır. Yargının bu sorunları bu gün veya son 1-2 yıla sınırlı olmayıp, uzun yıllardan bu yana devam edip gelmektedir” denilmektedir.

CHP’li üyelerin tespit ettiği bu hususlar çok ciddi olarak incelenerek TBMM tarafından çözüm yolları mutlaka bulunmalıdır.

Bu iddiaların ortaya atılıp, arkasından da yasama dokunulmazlığının sınırlandırılmasının talep edilmesi ise, kendi içinde çelişmektedir.

III - DOKUNULMAZLIĞIN KALDIRILMASI

Yasama Dokunulmazlığı mutlak olmayıp, kaldırılması yolları TBMM içtüzüğünün 131 ve devamı maddelerinde gösterilmiştir. İchtüzükteki düzenlemeye göre, Komisyonun kuruluşu, Hazırlık Komisyonunun kuruluşu ve çalışma şekli ile raporun düzenlenmesi ve Genel Kurula gönderilme usulleri belirlendiği halde, Karma Komisyon ve Hazırlık Komisyonunun kaldırma veya erteleme ile ilgili değerlendirmesinde hangi kriterleri esas alacağı hakkında bir hüküm yer almamaktadır.

Komisyonumuza verilen görevler arasında erteleme sebepleri ve boyutlarının belirlenmesi de yer aldığından, bu konuda hem Karma Komisyonun, hem de Hazırlık Komisyonunun çalışmalarına esas olacak objektif bazı normların getirilmesi faydalı olacaktır.

Bu konuda, Cumhuriyet Senatosu İchtüzüğünün 140 ıncı maddesinde, Yasama Dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin kriterler vazedilmiş olup, günümüzde de emsal olarak uygulanabilir özelliktedir. Anayasa Mahkemesi de, verdiği kararlarda eski Cumhuriyet Senatosu İchtüzüğünün 140’ıncı maddesini esas almıştır.

Bu bakımdan, dokunulmazlığın kaldırılmasının dönem sonuna ertelenmesi ya da kaldırılması hususunda aşağıda belirtilen objektif kriterler esas alınmalıdır:

- İsnadın ciddiliği,
 - Siyasi maksat taşıyıp taşımadığı,
 - Kovuşturma konusu eylemin kamuoyundaki etkisi,
 - Üyenin kişilik haklarının, şeref ve haysiyetinin korunması,
- yönlerinden inceleme yapılmalıdır.

Mevcut TBMM İchtüzüğünde bu yönde somut bir düzenleme olmamakla birlikte, Karma Komisyonunda, Genel Kurulda ve dokunulmazlığın kaldırılması ile ilgili kararlarda bu kriterlerin göz önünde bulundurulduğunu tutanaklardan anlıyoruz. Dokunulmazlığın kaldırılması ile ilgili olarak yasama organınca yapılan işlemler, hiçbir şekilde yargılama niteliğinde değildir. Yasama dokunulmazlığı, milletvekillerinin bu sıfatı devam ettiği sürece, hakkında bir suç işlediği iddiası ile kovuşturma açılmasına engel olmak, böylece milletvekillerinin yasama hizmetini gerektiği gibi yerine getirmesini sağlamak amacı ile getirilmiş bir kuraldır.

Yasama dokunulmazlığının **kamu düzeninden** olmasının diğer bir sonucu da, milletvekilinin dokunulmazlıktan *sahsen* feragat edememesidir. TBMM İchtüzüğünün 134 üncü maddesinin son fıkrasında “dokunulmazlığının kaldırılmasını üyenin bizzat istemesi yeterli değildir” denilerek, bu konuya açıklık getirilmiştir. Ayrıca, milletvekilliğinin düşmesi kararına karşı Anayasa Mahkemesi denetimi getirilmiş olup Anayasanın 85 inci maddesine göre **ilgili milletvekili veya bir diğer mil-**

letvekilinin iptal başvurusunda bulunabileceği hükmünü getirmiştir. Bu da, milletvekilliğinin düşmesi kararının kamu düzeninden olduğunun açık bir delilidir. Milletvekilinin kendi isteğine bağlı olarak dokunulmazlıklarının kaldırılmasını kabul etmek, kamu düzeni ilkesinin ihlali olacağı gibi baskı yollarına da meşruiyet kazandıracaktır.

Hakkında iddia bulunan her milletvekilinin, “yargılanıp aklansın” mantığıyla dokunulmazlığının kaldırılması fikrine katılmak mümkün değildir. Milletvekili hakkındaki isnat ciddi değil ise, sadece siyasi maksat ile yapılmış bir suçlama var ise, yargıya gönderilmesi kamuoyu ve şahsı üzerinde olumsuz neticeler doğurabilir.

Bu bakımdan hem parlamentonun suçlular için bir sığınak olabildiği anlayışına yol verilmemesi, hem de asılsız ithamlara maruz kalan milletvekillerinin korunması, dengeli bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Hakkında suç isnadı olan her milletvekilinin yargıya gönderilmemesi, yargıya güvensizlik olarak algılanmamalıdır. Zira, bu konuda en geniş ayrıcalığa sahip olan bizzat yargı mensuplarıdır. Hâkimlerin, özellikle yüksek hâkimlerin gerek yasalarla, gerekse kendi içtihatları ile, ayrıcılık olarak yorumlanabilecek belirli bir dokunulmazlığa sahip oldukları açıktır. Milletvekillerinin haklarında hukuk mahkemelerinde tazminat davası açılması yönünde bir engel bulunmadığı halde, Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 14.1.1976 ve 30.11.1984 tarihli kararlarıyla Yargıtay Başkan ve Üyelerine karşı, Yüce Divanda cezai mahkumiyetlerine karar verilmedikçe, doğrudan tazminat davası açılmayacağına hükmedilmiştir.

Bu uygulama Hukuk Usulü Mahkemeleri Kanunundaki “Hukuk Hâkimi Ceza Hâkiminin kararı ile bağlı değildir” prensibi ile çelişmesine rağmen, halen devam etmektedir.

Yargıtay üyesi **Sayın İsmail DOĞANAY**’ın yukarıda bahsi geçen Hukuk Genel Kurulu kararına yazdığı muhalefet şerhi, bu açıdan dikkat çekicidir.

Elbette, Yargıtay ve Danıştay başkan ve üyeleri de birer insandırlar... hiçbir insan hatadan münezzeh olduğunu iddia edemez... Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca itihaz buyurulan kararın hukuki dayanağını bulmak, bizce imkânsızlaşmış bulunmaktadır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bu kararı ile, tıpkı milletvekilleri gibi, Anayasanın 83 üncü maddesinde öngörülen yasama dokunulmazlığına benzer şekilde, kanuni dayanağı asla olmaksızın kazai masuniyet müessesesi ihdas etmiş bulunmaktadır. Böyle bir kazai masuniyeti ihdas edebilme yetkisi, münhasıran Büyük Millet Meclisine aittir. Yoksa Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kendi kendisine içtihatla kazai masuniyet ihdas edemez ve şahsi kanaatimce bu türlü bir davranış ve içtihat, Yargıtay’ın manevi şahsiyet ve itibarını ağır biçimde zedeler...

Hâkimler hakkındaki tazminat davaları ayrıcalığını bir tarafa bıraktıktan sonra, işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı yapılacak ceza yargılamasına baktığımızda, farklı mahkemelerde yargılandıklarını ve yargılanabilmeleri için kendi kurullarının karar vermesi gerektiğini görmekteyiz. Uygulamada bazı hâkimler için yargı yolu açıldığı halde, bazı hâkimlerin yargılanmasının engellendiğini görüyoruz.

Hâkimler hakkındaki, bu uygulamadan dolayı “**Hâkimlerin yargıya güvenmedikleri**” sonucu çıkarılmayacağı gibi Milletvekillerinin dokunulmazlıklarının devam etmesi veya Meclis tarafından kaldırılmamasından dolayı da “yargıya güvenmedikleri” sonucunu çıkarmamak gerekir.

Ülkemizde yargının sorunlarının olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Sayın Yargıtay Başkanı, adli yılın açılışında yaptığı konuşmada,

İsterdim ki, bu adli yıla hukukun üstünlüğünü, insan hak ve özgürlüklerini en geniş boyutları ile gerçekleştirip güvenceye alan, demokratik parlamenter rejimin, özellikle kuvvetler ayrılığı ve denkliği ilkesini gerçek anlamda hayata geçiren, bu bağlamda sözde değil, özde yargı bağımsızlığı ile yargı güvencesini sağlayan, kısaca, devlete değil bireye evrensel nitelikleri öncelik tanıyan, laik, çoğulcu, katılımcı, özgürlükçü demokrasinin tüm kurum ve kuruluşlarını hayata geçiren, çağdaş yeni bir Anayasa veya en azından böyle bir anayasanın hazırlık çalışmalarına başlayalım... Özelemlerden değil övünülecek gerçeklerden bahsedelim.

Sözleri ile yargı bağımsızlığı ve demokrasinin tüm kurum ve kuruluşlarını hayata geçirmek için mutlaka Anayasa değişikliğinin gerektiğini vurgulamıştır.

Sayın Yargıtay Başkanı, yasal ve yapısal reform başlığı ile sürdürdüğü konuşmasında,

**çağdaş demokrasilerin en belirleyici özelliği olan hukukun üstünlüğünü ve hukuk güven-
cesinin sağlanması için iki temel unsurun bir arada gerçekleşmesi gerekir;**

Bunlardan birincisi insan hak ve özgürlüklerin en geniş anlamda tanıyıp güvence altına alan, evrensel ilkelere uygun toplumun gereksinmelerini cevap veren iyi yasaların çıkarılması,

İkincisi ise, bunların doğru, etkin bir biçimde ve zamanında uygulanmasıdır...

Türk hukukunda bu iki unsurun varlığını ve tam olduğunu ileri sürmek olanaksızdır...

**Düzeltilmesi, değiştirilmesi, hatta yenilenmesi gereken yasaların başında Anayasamız
gelmektedir.**

diyerek, temel sorunlara dikkat çekmiştir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi yasama dokunulmazlığı ülkemizin öncelikli konusu olmayıp, öncelikle sözde değil özde yargı bağımsızlığının ve özgürlükçü demokrasinin tüm kurum ve kuruluşları ile hayata geçirilmesi önem taşımaktadır. Bu sağlandıktan sonra, yargılamayı engelleyici hükümler içeren memurlar ve diğer kamu görevlileri, hâkimler ve savcılar, yüksek yargı üyeleri, askeri yargı üyeleri, kolluk kuvvetleri, MİT görevlileri, vali ve kaymakamlar, avukatlar, noterler, doktorlar, bankacılar, denizciler, diplomatlar vesair kişilere ilişkin düzenlemelerle birlikte, yasama dokunulmazlıklarının da ele alınmasında fayda vardır.

IV - DİĞER ÜLKE ANAYASALARINDA YASAMA DOKUNULMAZLIKLARINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

ALMANYA (Anayasa Madde 46): Bir Bundestag Üyesi suçüstü durumunda veya suç işlenmesini takip eden gün içinde yakalanmadıkça, cezai gerektiren bir suçtan dolayı, Bundestag'ın izni olmadan tutuklanamaz veya hesap vermeye çağrılmaz.

Bir Bundestag üyesinin kişisel hürriyetini kısıtlamak veya Anayasanın 18 maddesinin gereği olarak, hakkında bir kovuşturma başlatmak için de Bundestag'ın izni gereklidir.

Bir Bundestag üyesine karşı açılacak her hangi bir cezai takibat veya 18'inci madde uyarınca açılacak kovuşturmalar ve herhangi bir tutuklama veya üyenin kişisel hürriyetini bağlayıcı diğer işlemler Bundestag'ın talebi üzerine askıya alınır.

AVUSTURYA (Anayasa Madde 57): Ulusal meclis üyeleri ... ancak ulusal meclisin izniyle tutuklanabilirler.

Ulusal meclis üyeleri, resmi faaliyetleri ile bağlantısı olmayan ve cezai gerektiren bir fiilden dolayı yalnızca Ulusal meclisin onayı ile resmi bir kovuşturmaya tâbi tutulabilirler.

Üyenin suç üstünde yakalanması halinde, yetkili makam ulusal meclis başkanını yapılan tutuklamadan derhal haberdar eder. Ulusal meclis tatildeyse bu konularla ilgili daimi meclis komisyonu talep ettiği takdirde tutuklanmanın askıya alınması ve kovuşturmanın sona erdirilmesi gereklidir.

BELÇİKA (Anayasa Madde 59): Suçüstü hali hariç olmak üzere hiçbir parlamento üyesi, parlamento oturum halindeyken, üyesi olduğu meclisin izni olmadan kovuşturulamaz ve tutuklanamaz.

ÇEK CUMHURİYETİ (Anayasa Madde 27): Bir milletvekili veya senatör hakkında üyesi olduğu meclisin izni olmadan, herhangi bir cezai kovuşturma başlatılamaz. Meclisin izin vermemesi durumunda cezai kovuşturma ilelebed gündemden düşer.

DANİMARKA (Anayasa Madde 57): Hiçbir Folketing üyesi, suçüstü durumu hariç olmak üzere, Folketing'in izni olmadan hiçbir biçimde kovuşturulamaz veya hapsedilemez.

FRANSA (Anayasa Madde 26): Parlamento oturum halindeyken, parlamento üyeleri üyesi oldukları meclislerin izni olmadan cezai gerektiren bir fiil veya ikinci dereceden bir suçtan dolayı, kovuşturmaya tâbi tutulamaz ve tutuklanamaz.

İSPANYA (Anayasa Madde 71): Görev süreleri boyunca, milletvekilleri ve senatörlerin dokunulmazlıkları vardır ve ancak suçüstü durumlarda tutuklanabilirler. Meclislerin izni olmadan, milletvekili ve senatörler hakkında tahkikat açılmaz ve yargılanamazlar.

İTALYA (Anayasa Madde 68) : Hiçbir parlamento üyesi suçüstü halinde yakalanması ve tutuklanmasını zorunlu olması halleri dışında, üyesi olduğu meclisin izni olmadan cezai bir kovuşturmaya tâbi tutulamaz, tutuklanamaz veya kişisel hürriyetinden mahrum bırakılamaz, üzerinde ve evinde arama yapılamaz.

MISIR (Anayasa Madde 99): Hiçbir halk meclisi üyesi suçüstü hali hariç olmak üzere meclisin izni olmadan, cezai kovuşturmaya maruz bırakılamaz

YUNANİSTAN (Anayasa Madde 61) : Bir parlamento üyesi ancak, bir kimsenin şeref ve haysiyetine tecavüz etmesi durumunda ve parlamento tarafından izin verilmesi halinde kovuşturulabilir. Üyeyi yargılamaya yetkisi Temyiz Mahkemesine aittir. Kovuşturulmaya izin verilmesi isteğini parlamento başkanına ulaşmasından sonraki 45 gün içerisinde parlamento tarafından bir karar verilmemesi durumunda izin isteği kesin olarak ret edilmiş farz edilir. Parlamentonun kovuşturma başlatmak için talep edilen izin isteğini ret etmesi veya anılan süre içerisinde karar vermemesi durumunda Parlamento üyesi tarafından işlenen suç için hiçbir işlem yapılamaz. Bu paragraf bir sonraki yasama yılı içinde geçerlidir.

(Anayasa Madde 62) Bir yasama dönemi boyunca parlamento üyeleri, parlamento tarafından izin verilmedikçe kovuşturulamaz, tutuklanamaz, hapsedilemez veya kısıtlanamaz.

Yukarıdaki örneklerle birlikte bir bütün olarak dünya devletlerindeki yasama dokunulmazlıkları incelendiğinde, bunları 3 gruba ayırmak mümkündür;

1 - Yasama Dokunulmazlığının sadece cezai alanda geçerli olduğu ülkeler. Bu ülkeler Türkiye, Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Portekiz ve Yunanistan olarak sıralanabilir. Bu ülkelerin hemen hepsinin(Japonya dışında) Avrupa ülkeleri olduğu dikkat çekicidir.

2 - Yasama Dokunulmazlığının sadece hukuki olarak geçerli olduğu ülkeler. Bu ülkeler ABD, Avustralya, İngiltere, İrlanda ve Kanada'dır. Bu ülkelerin hepsi Anglo-Sakson hukuk sistemine sahip ülkelerdir.

3 - Yasama Dokunulmazlığının hem hukuki ve hem cezai alanda geçerli olduğu ülkeler. Bu ülkeler, Danimarka, İsrail, Lüksemburg ve Norveç'tir.

Yukarıdaki ülke mukayeselerinden de anlaşılacağı gibi, dokunulmazlık kurumu parlamentosu olan her ülkede mevcuttur. Her ne kadar, bazı ülkelerde yasama dokunulmazlığının parlamentonun toplantı dönemleri boyunca geçerli olduğu şeklinde düzenlemeler var ise de, TBMM'nin yıl boyunca çalıştığı nazara alındığında ülkemiz için bu yöntemin uygulanamayacağı anlaşılmaktadır.

V – NİHAİ DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yasama Sorumsuzluğu ve Yasama Dokunulmazlığı bugün dünyadaki tüm demokratik yönetim sistemlerinde kabul edilen bir kurumdur.

Yasama sorumsuzluğu konusunda özellikle uygulamada diğer ülkelerden geride olduğumuz bir vakıya ise de, bunun telafisi için Anayasa değişikliğine gerek olmadığı, mevcut düzenlemenin maksadına uygun, geniş yorumlanmasıyla neticeye ulaşılabileceği kanaatindeyiz.

Dokunulmazlık kurumunun amacı, kural olarak yasama görevini yürüten Milletvekillerini cezai kovuşturmalara, çeşitli çevrelerden gelebilecek baskı ve yıldırımlara karşı koruyarak görevlerini gereği gibi yerine getirmelerine imkân sağlamaktır. Burada asıl korunan yasama fonksiyonu olup, milletvekillerinin korunması bu fonksiyonun öznesi olmalarından kaynaklanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 83 üncü maddesinde ifade edilen dokunulmazlık müessesesi iddia edildiği gibi sınırsız olmayıp, aşağıda izah edildiği üzere, kendi içinde bizatihi bazı sınırlamaları öngörmektedir.

Şöyle ki;

· Anayasanın 76 ncı maddesinde yer alan hükme göre, herhangi bir yolsuzluğa bulaştığı kesin hükümle sabit olan kimselerin Milletvekili seçilmeleri mümkün değildir.

· Anayasamıza göre, ağır cezayı gerektiren suçüstü halinde dokunulmazlık zaten işlememektedir.

· Seçimlerden önce soruşturulmasına başlanması kaydıyla, Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar yasama dokunulmazlığı kapsamı dışında bulunmaktadır.

· **Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletvekilleri ile ilgili isnadı ciddi bulunduğu takdirde dokunulmazlığı her an kaldırma yetkisine sahiptir.**

· Dokunulmazlığın kalkmaması, işlenen suçun ortadan kaldırılması anlamına gelmediği gibi, o suçla ilgili dönem sonunda yargılanma imkânı olup, bu hususta zamanasımı da işlememektedir.

Yukarıda açıkça ifade edildiği üzere, milletvekili dokunulmazlığının sınırlandırılmasını tek başına bir çözüm olarak takdim eden görüşlere katılmayan Komisyonumuz;

· Milletvekillerini ve Yüce Parlamento'yı yıpratmaya ve halkın gözünden düşürmeye yönelik her türlü çaba ve girişimin, Yüce Milletimiz tarafından tasvip görmeyeceğine,

· Milletvekili dokunulmazlığını düzenleyen Anayasamızın 83 üncü maddesinde değişiklik yapılmasında bir kamu yararı bulunmadığına,

· Dokunulmazlık müessesesinin kamu düzeninden olduğu ve diğer yapısal reformlarla birlikte ele alınmaya kadar mevcut halinin korunması gerektiğine,

· Karma Komisyonun önerdiğimiz (Eski Cumhuriyet Senatosu içtüzüğünün 140 ıncı maddesinde ve Anayasa Mahkemesi içtihatlarında esas alınan) objektif kriterler temel alınarak, bekleyen dosyalar hakkında işlem yapılmasına kaldığı yerden devam ederek çalışmalarını bir an önce sonuçlandırmasının mevcut tartışmaları -siyasî istismalar dışında- sona erdireceğine,

oy çokluğu ile karar vermiştir.

Yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucu dzenlenmiş olan iř bu rapor Genel Kurula sunulmak üzere muhalefet şerhiyle birlikte Yüce Başkanlığa saygı ile arz olunur.

Başkan <i>Fehmi Hüsrev Kutlu</i> Adıyaman	Bařkanvekili <i>Yakup Kepenek</i> Ankara (Muhalefet şerhi ektedir)	Sözcü <i>Metin Kaşıkoğlu</i> Düzce
Kâtip <i>Muharrem Kılıç</i> Malatya (Muhalefet şerhi ektedir)	Üye <i>Mehmet Ziya Yergök</i> Adana (Muhalefet şerhi ektedir)	Üye <i>Orhan Yıldız</i> Artvin (Oylamada bulunamadı)
Üye <i>Muzaffer Külcü</i> Çorum	Üye <i>Mehmet Salih Erdoğan</i> Denizli	Üye <i>Cavit Torun</i> Diyarbakır (Çekimsiz)
Üye <i>Mehmet Yılmazcan</i> Kahramanmaraş	Üye <i>Atilla Kart</i> Konya (Muhalefet şerhi ektedir)	Üye <i>Süleyman Sarıbaş</i> Malatya

MUHALEFET ŞERHİ

Anayasa'nın **83.maddesinin** aynen korunması gerektiği yolundaki 10/70 esas numaralı Meclis Araştırması Komisyonu raporuna aşağıda yazılı gerekçelerle **muhalefet ediyoruz;**

Giris;

Bilindiği gibi; dokunulmazlık kurumu,milletvekillerinin kişisel çıkarlarını korumak veya onlara keyfi davranma hakkı sağlamak amacıyla getirilmemiştir. Bu kurum, özünde kamu yararı amacıyla getirilmiş olan bir düzenlemedir. Dokunulmazlığın konuluş amacı,halkın temsilcilerini otoriter ve keyfi iktidar uygulamalarına karşı korumaktır. Dokunulmazlık,halk temsilcilerinin,iktidar ve yürütme tarafından keyfi kovuşturmalara maruz bırakılmaması amacıyla getirilmiştir.

Bu kurum, tarihsel süreçte demokrasi mücadelesi sonucunda ortaya çıkmış olup,demokratik parlamenter sistemin bir kurumu olarak günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Ancak,gelinen süreçte ülkemiz açısından tartışılan ve kamu vicdanını zedeleyen bir takım somut gelişmelerin varlığı da bir vakıdır. Son yıllarda sürekli tartışılan ve kamu kaynaklarının talan edilmesi sonucunu doğuran yolsuzluk iddialarının önemli bir bölümünün "**siyasetçiyile**" bağlantılı olduğu yolundaki yaygın kanı, demokratik sistemin etkinliğini ve işlerliliğini zedeleyen boyutlara varmıştır. Parla mentonun saygınlığı tartışılır hale gelmiştir. Dokunulmazlığın, amacı ve fonksiyonu dışında kullanıldığı yolunda toplumda "**genel bir kanı**" doğmuştur. Bu kanı, sistemin özünü ve esasını etkiler hale gelmiştir. Bu kanının doğruluğunu gösteren gelişmeler, özellikle bankacılık sektöründe ve kamu harcamalarının yapıldığı yönetim birimlerinde sıkça yaşanmaya başlanmıştır.

Esasen; 22. dönemde kurulan Yolsuzlukları Araştırma Komisyonunun uzun araştırmalar sonucunda hazırlamış olduğu raporda da, bu gerekliliğe temas edilmiş, yolsuzlukların sebepleri ayrıntılı olarak irdelenmiş, sonuçta, en başta, diğer düzenlemelerden evvel, **milletvekillerinin dokunulmazlıklarının sınırlandırılması konusunda mutlaka yeni bir düzenleme yapılması zorunluluğuna temas edilmiştir.** Toplumun bütün birimleriyle bu mücadeleye katkısının sağlanması adına da bu düzenlemenin artık yapılması gerekmektedir.

Bu husus,aynı zamanda **Avrupa Birliği normları** arasında da önemli ve başta gelen bir yer tutması sebebiyle, bu açıdan da düzenlemenin uyum yasaları kapsamında yapılması gereği vardır.

Bilindiği gibi; "**Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi**" geçen yasama yılında yasalasılmıştır. "**Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi**" ise, Dışişleri Komisyonu'ndan geçmiş ise de, Genel Kurul'a indirilme aşamasında "**olağan olmayan**" bir süreç izlenmiş, bazı maddeler yönünden Komisyon görüşüne aykırı olarak "**çekince**" konulmuş,daha sonra bu çekinceler geri alınmış, ancak sonuçta, bu sözleşme bir türlü **Genel Kurul'a indirilmemiştir.** Başka bir anlatımla, Avrupa Birliği normlarının bu konuda uygulanması,"**özel bir gayret ve olağan dışı müdahalelerle**" engellenmiştir.

Bu sebeple; Anayasa'nın 83.maddesinde değişiklik yapılmasında **kamu yararı bulunmadığı** yolunda değerlendirme yapılmasının hiçbir haklı ve tutarlı dayanağı olamaz.

Toplumda bu konuda yaygın bir talep ve beklenti doğmuş durumdadır. Nitekim, Komisyonumuzun yazışma yaptığı **tüm üniversiteler, siyasi partiler** (Saadet Partisi dışında) **ve sivil toplum örgütleri** de aynı yönde görüş belirtmişler; **yasama dokunulmazlıklarının sınırlandırılması gereğini vurgulamışlardır.** Elbette,böyle bir düzenlemeyle "**yolsuzluk**", bıçakla kesilir gibi sona ermeyecektir. Ancak, gelinen süreçte tartışmasız olarak kabul etmek gerekir ki; yasama dokunulmazlığının sınırlandırılması kavramı,yolsuzlukla mücadelenin **ciddi ve inandırıcı anlamda başlayabilmesi için,** adeta "**bir sembol**" haline gelmiştir.

Bu süreçten sonra,dokunulmazlık kurum ve kavramının yeni baştan değerlendirilmesi ve düzenlenmesi gereği kaçınılmaz bir hal almıştır. **Bu temel ve kaçınılmaz gerekçe doğrultusunda;** hem yasama görevinin etkin bir şekilde yapılabilmesi ve hem de dokunulmazlığın kötüye kullanılmaması boyutlarının birlikte değerlendirilerek; düzenleme yapılması gerekmektedir. **Bu iki unsur birbirini tamamlamaktadır.** Yapılacak düzenlemede,bu dengeye özen göstermek gerekmektedir.

I - Yasama Sorumsuzluğu;

“**Kürsü sorumsuzluğu**” olarak da bilinen yasama sorumsuzluğunun, bütün unsurlarıyla birlikte korunması gerektiği konusunda, herhangi bir tereddüt söz konusu değildir. **Bu sorumsuzluk**; milletvekillerine toplumda imtiyazlı kırma amacına yönelik olmayıp, parlamenter bağımsızlığı teminat altına almayı amaçlamaktadır. Bu sorumsuzluk **mutlak ve daimidir**. Milletvekili, görev süresi boyunca ve milletvekilliği bittikten sonra da hiçbir zaman; Meclis çalışmalarındaki oy, söz ve açıkladığı düşüncelerinden dolayı sorumlu tutulamaz. Bu sorumsuzluğun bir ayrıcalık olmadığı, milletvekillerinin ve özellikle muhalefet milletvekillerinin, iktidara karşı korunmasının güvencesini sağladığı açıktır. Kürsü sorumsuzluğunun mutlaka korunması gerekir. Demokrasilerde, bu anlamda özellikle muhalefetin temel haklarının korunması vazgeçilmez bir anlayıştır.

Açıklanan sebeplerle;

Anayasa'nın 83/1.maddesinde düzenlenen yasama sorumsuzluğu, mutlak bir gereklilik olup, hem hukuki ve hem de cezai sorumsuzluğu kapsamaktadır. Elbette, burada Meclis faaliyetiyle irtibatlı olmayan ve hiçbir şekilde illiyet kurulamayacak ölçüde muhatabının kişilik haklarının ihlali söz konusu ise, orada ancak, “**hukuki tazmin ve cezai sorumluluk**” şartları söz konusu olabilecektir.

Bunun dışında bu güvence hiçbir sınırlamaya tâbi tutulmamalıdır. Bu anlamda, demokrasi ölçüleri yüksek olan ve kurumları yerleşmiş olan diğer ülkelerin Anayasalarında pek rastlanmayan ve Anayasamızın 83/1. fıkrasında yer alan “....**Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisce başka bir karar alınmadıkça....**” ibaresi madde metninden çıkartılmalıdır. Zira böyle bir kısıtlama, yasama sorumsuzluğu kavramıyla bağdaşmamaktadır. Bu fıkraya, “**ıçtüzüğe ilişkin disiplin hükümleri saklıdır**” ibaresi eklenmelidir.

II - Yasama Dokunulmazlığı kavramına gelince;

Bu konunun değerlendirmesi ve çerçevesini belirlemeden evvel, “**yasal tutarlılık**” adına yapılması gereken bir tespit vardır. Öncelikle Anayasa'nın 76 ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 11. maddesiyle, Anayasa'nın 83/2. maddesi arasındaki çelişkinin giderilmesi gerekmektedir. **Bilindiği gibi** ; Anayasa'nın 76 ve 2839 sayılı yasanın 11. maddelerine göre; **maddede yazılı suçlardan mahkûm olanların milletvekili adayı olması ve sonucunda seçilmeleri mümkün değildir**.

Milletvekili seçilmeleri veya aday olmaları, belli suçlar ve mahkûmiyetler bakımından mümkün olmadığına göre; **bu maddelerden dolayı suçlananların ve haklarında dava bulunan kimselelerin-milletvekillerinin yargılanmalarının, dokunulmazlık gereği de olsa engellenmesi önemli bir çelişkidir**.

Yasa koyucu; belli bazı suçların, milletvekili olmaya **mutlak anlamda** engel teşkil edeceğini kabul etmiş ve bu suçlamalar ile milletvekilliği görevini bağdaşmaz kabul etmiştir. Milletvekili olmadan evvelki mahkûmiyetin seçilme engeli teşkil etmesine göre, bu tür suçlardan dolayı yargılanmakta olan milletvekilleri yönünden, **yargılama engelinin sürdürülmek istenilmesinin tutarlı bir yönü olamaz**. Seçilme engeli kapsamında olan bir suçlamayla, milletvekilliği görevinin sürdürülmek istenilmesinin kabul edilebilir bir yönü olamaz. Böyle bir suçlamaya rağmen, yargılamanın yapılmaması, milletvekili açısından da doğal olarak “**güvenirlik**” sonucunu yaratacaktır. Bu tür bir dokunulmazlık, “**imtiyaz veya kalkan**” anlamına gelmekten başka bir sonuç yaratmayacaktır. Bu tür bir dokunulmazlığın, **yasama faaliyetinin baskı ve endişeden uzak sürdürülmesi gereğiyle de bir ilgisi olamaz**.

Anayasa'nın 76 ve 2839 sayılı yasanın 11. maddesinde, zaten milletvekilliğine seçilme engeli olarak gösterilen bu gibi ciddi suç iddiaları dolayısıyla, “**tutulma ve tutuklama olmamak kaydıyla**”, soruşturma açılması ve yargılama yapılması yolu mutlaka açılmalıdır. **Esasen** ; yolsuzlukla mücadelenin etkin sonuç vermesi ve bu konuda kamuoyunda doğmuş olan hassasiyetin giderilmesi anlamında da, bu düzenlemenin yapılması gerektiği açıktır.

Bu genel değerlendirmeler yanında aşağıda başlıklar halinde açıklanan konuların tartışılması ve sonuca varılması gerekmektedir;

1 - Araştırma Komisyonunun çalışması ve görevi anlamında, öncelikle tespiti gereken konu;

Yargılama engelinin kaldırılacağı suçların tespitinin dışında, yargılama süresince milletvekilinin tutulamayacağı ve tutuklanamayacağı hususunu kabul etmek olmalıdır. **Yargılama devam etmeli ve sonuçlandırılmalıdır.**

Yargılama sonucunda beraat kararı verildiği takdirde, doğal olarak Milletvekilliği görevi devam edecektir. Anayasa'nın 76. maddesi kapsamına giren suçlamalardan dolayı mahkûmiyet kararı verildiği ve bu karar kesinleştiği takdirde ise, milletvekilliği görevi hemen sona ermiş sayılmalıdır. Bu aşamada, ayrıca Genel Kurul'un karar vermesine gerek olmamalıdır. TBMM Başkanlık Divanı, bu hususu tespit etmeli ve açıklamalıdır. 76. madde kapsamı dışındaki suçlamalardan dolayı, yasama dönemi içinde kesinleşen bir mahkûmiyet kararı varsa, bu hükmün infazı yasama dönemi sonuna bırakılmalıdır.

Esasen; geçmiş dönemlere yönelik olarak, gerek Anayasa'nın 76. maddesi kapsamında olan suçlamalar ve gerek bu madde kapsamı dışında kalan suçlamalar yönünden **Anayasa'nın 100. maddesinde** düzenlenen soruşturma sürecinin başlatılmış olmasına göre ; yukarıda açıkladığımız değerlendirmeler de nazara alındığında 76. madde kapsamına giren suçlamalar yönünden yargılama engelinin sürdürülmek istenilmesi, mevcut parlamentonun saygınlığına ve güvenilirliğine ciddi ölçüde gölge düşürecektir. TBMM inandırıcılığını kaybetmiş olacaktır. Böyle bir uygulama, en hafif deyimle "çifte standart" anlamına gelecektir.

Bu sebeple ; öncelikle bu çelişkinin giderilmesi ve hukuk tekniğine uygun "yasal tutarlılığın" sağlanması bakımından, Anayasa'nın 76 ve 2839 sayılı yasanın 11. maddesiyle gerekli uyumun sağlanması adına; **Anayasa'nın 76. maddesi kapsamındaki suçlamalar yönünden yargılama engelinin kaldırılması ve 83/2. maddenin buna göre düzenlenmesi gerekir.** Bu husus artık tartışılmaz bir hal almıştır.

2 - 83/2. maddenin çerçevesi ne olmalıdır? Sorunun esası, bu noktada yoğunlaşmaktadır;

Bu çerçevenin yukarıda açıklanan sebeplerle öncelikle Anayasa'nın 76 ve 2839 sayılı yasanın 11. maddesiyle uyumlu hale getirilmesi gerektiği açıktır. Bu suçlamalar yönünden, yargılama engelinin hemen ve tartışmasız olarak kaldırılması gerekir.

Bu düzenlemenin dışında, dokunulmazlık kurumunun aşınmışlığı, amacı ve fonksiyonu dışında kullanılabilir hale gelmesi ve yasama faaliyetleriyle hiçbir ilgisi bulunmayan suçlamalar yönünden de kalkan olarak kullanılması, **22. dönemde parlamentoya giren siyasi partilerin öncelikli vaadleri arasında bu yönde ciddi söylemlerin bulunması karşısında;** Anayasa'nın 76. maddesi kapsamı dışında kalan suçlamalar yönünden de, yargılama engelinin kaldırılması gerektiği görüşündeyiz. Doğaldır ki, bu durumda da milletvekili hakkında yargılama boyunca **tutulma ve tutuklama kararı verilmemelidir.**

Anayasa'nın 76. maddesi kapsamı dışında kalan suçlamalar yönünden yapılacak yargılamalar sonucunda beraat kararı verildiği takdirde, zaten yapılacak bir işlem söz konusu olmayacaktır. Bu suçlamalar yönünden mahkûmiyet kararı verilmesi halinde ise, milletvekilliği görevi dönem boyunca devam etmeli, dönemin sonunda bu mahkûmiyetin infazı yoluna gidilmelidir.

3 - Yargılama mercii, nasıl oluşmalıdır? Yargılama nerede yapılmalıdır?

Bu konu da, dokunulmazlığın sınırlandırılması konusuyla doğrudan bağlantılıdır. Dokunulmazlığın sınırlandırılması ve yargılama sürecinin başlamasına karar verilmesi halinde, **soruşturma ve yargılamayı yapacak makamın belli ve sınırlı olması gerekir.** Milletvekili, görevi gereği ülkenin her yerinde ve her zaman faaliyet gösterebilir. Suç kovuşturmasının, mahalli Emniyet birimleri veya Savcılıklara bırakılması halinde, milletvekilliği görevinin sürdürülmesi, hem zaman açısından zorlaşacak ve hem de siyasi etkilemeler söz konusu olabilecektir.

Bu sebeple, milletvekilleriyle ilgili suçların kovuşturmasının Yargıtay C.Başsavcılığı tarafından yapılması ve devamında da yargılamanın Yargıtay Ceza Dairelerinden birisi tarafından yapılması amaca uygun olacaktır. Böyle bir uygulamanın, vatandaş-vekil yargılamaında eşitliğe uygun olmayacağı yolundaki muhtemel eleştiri,gerçeğe uygun değildir. Zira,tamamen görevin mahiyetinden kaynaklanan bir düzenleme hali söz konusudur. Bir taraftan milletvekilinin yargılanması süreci başlatılırken, diğer taraftan da yasama faaliyetinin sürdürülmesini engellemeyecek bir düzenleme amaçlanmış olmaktadır.

Görevi sebebiyle ülkenin her yerinde faaliyet gösteren milletvekilinin, görevinin aksamaması için, kovuşturma ve yargılamanın Ankara'da – Yargıtay'da yapılması gerekir.

4 - Yapılacak anayasal düzenleme 83. maddeyle sınırlı olmamalı, 100. madde yönünden de değişiklik yapılmalıdır;

Gelinen süreçte olayı sadece 83/2. maddeyle sınırlandırmak ve değerlendirmek,yeterli ve uygun bir çalışma mahiyetinde olmayacaktır. Anayasa'nın 100.maddesindeki düzenleme de mutlaka gözden geçirilmeli ve gerçekleştirilmelidir. Zira,yolsuzlukların önemli bir bölümü, milletvekilliği sıfat ve statüsünün kötüye kullanılmasıyla birlikte, daha çok **Bakanlık bürokrasisi** kademelerinde gerçekleştirilmektedir. 100.madde, daha çok siyasi konjonktüre bağlı olarak ve geçmiş dönemlere yönelik olarak işletilmektedir. Oysa, mevcut dönemlerin de yargılanmasını sağlayacak bir düzenlemenin yapılması gerektiği açıktır. Gelinen aşamada, 83.maddede yapılacak değişikliği müteakip,100.maddede de gecikmeden gerekli düzenleme yapılmalıdır.

5 - TBMM içtüzüğünün 131 ve müteakip maddeleri, yeni baştan düzenlenmelidir;

Anayasa'nın 83.maddesinde , yasama dokunulmazlığının kaldırılmasıyla ilgili, belli ve objektif ölçüler belirtilmediği gibi, dokunulmazlığın kaldırılması prosedürünü düzenleyen TBMM içtüzüğünün 131 ve müt.maddelerinde de açık ve objektif ilkeler getirilmemiştir. Anayasa Mahkemesi kararlarında da belirtildiği üzere, dokunulmazlığın kaldırılması konusunda bir takım belirli ve objektif ölçülere uygun davranılması ve bu ölçülerin aynı zamanda Hukuk Devleti kavramı ve ilkelerine uygun olması gerekir.

Anayasa'nın 76.maddesindeki suçlamalar yönünden,yargılama engelinin tereddütsüz olarak kaldırılması gerektiği açıktır ve bu takdirde Karma Komisyonunun ayrıca bir görevi söz konusu olmayacaktır. 76.madde dışındaki suçlamalar yönünden yargılama engeli kaldırılmadığı takdirde ise,içtüzüğün 131 ve müt.maddelerine yönelik yeni bir düzenleme yapılması gereği vardır. **Buna göre;** ilgili Savcılık veya Mahkemeler,dosyaları doğrudan TBMM Başkanlığı'na göndermelidir.

Başbakanlık veya Adalet Bakanlığı'na dosyaların gönderilmesi sürecinden vazgeçilmelidir. Böyle bir uygulamanın, Hukuk Devleti ilkesiyle bağdaştığını iddia etmek son derece güçtür. Bürokratik sürecin ortadan kaldırılması gerekir. Bu sebeple, bu yoldaki taleplerin Meclis Başkanlığı'na çok daha kısa bir yol izlenerek ulaştırılmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. TBMM Başkanlığı'da kendisine intikal eden dosyaları en geç 1 hafta içinde Komisyona ulaştırmalıdır. Komisyon ise bu şekilde ulaşan dosyalar hakkında en geç 3 ay içinde kararını vermelidir. Bu süre içinde Karma Komisyon tarafından her hangi bir işlem yapılmadığı takdirde ise, dokunulmazlığın kaldırılmasına karar verilmiş sayıldığı kabul edilmelidir.

Dokunulmazlığın kaldırılması konusunda ayrıca Genel Kurul kararı alınmamalıdır. Süre konusunda somut düzenlemeler yapılmadığı takdirde, Karma Komisyonun çalışmaları sürüncemede kalmakla veya bu durum amacı dışında kullanılabilmektedir.

III - Yargının işleyişinde varolduğu ileri sürülen eksiklik ve uygulama yanlışlıkları, dokunulmazlığın sınırlandırılması sürecinin ertelenmesi için hiçbir şekilde gerekçe olamaz. Keza; yargıya güvenilmediği veya yargının siyasallaştığı ve bu sebeple, âdil yargılanma hakkının kalmadığı yolundaki iddia da; gerçeklerle bağdaşmadığı gibi, yasama organının kendisini inkâr etmesi anlamına geleceğinden, tutarlı ve inandırıcı bir gerekçe olarak kabul edilemez;

1 - Yargının mevcut ve bilinen sorunları, dokunulmazlık kurumunun toplumsal talepler doğrultusunda yeni baştan düzenlenmemesi için, hiçbir şekilde haklı bir gerekçe olarak kabul edilemez.

Toplumun bütün birimlerinin yargılanmakta olduğu bir sistemden, **milletvekillerini muaf tutmak kabul edilebilir bir hal olamaz**. Böyle bir düşünce ve yaklaşım, **imtiyaz** talep etmekten başka bir anlama gelmez. Keza, böyle bir anlayış beraberinde dokunulmazlık zırhına bürünmeyi teşvik eden arayışların ve ilişkilerin yoğunlaşmasına yol açar.

Bir taraftan bu yolda söylemlerde bulunup, diğer taraftan **Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu** yapılanmasını **özerk** hale getirmemek ve bu yolda hiçbir girişimde bulunmamak, ciddi bir çelişkidir.

Bu değişiklik sağlandıktan sonra, **Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu**'nu, Bakan'a bağlı olmaktan çıkarıp, Hâkimler ve Savcılar Kurulu'na bağlamak gerekirken, bu yolda hiçbir çalışmanın yapılmamış olması yine üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Bu yapılanmayı korumaya özen gösteren **Siyasi İktidarın**, ne kadar tutarsız olduğu açıkça görülmektedir. Siyasi iktidarın, kendi kontrolünde olan bir "**yargı yapılanmasını**" gerçekleştirmek ve yaygın hale getirmek amacıyla olduğu anlaşılmaktadır. **Esasen** ; Adalet Bakanlığı bütçesini 2 yıl içinde **% 1'lere** ulaştırmayan bir Hükümetin, yargının sorunları konusunda samimi ve tutarlı olduğunu kabul etmek zordur. Yargının sorunlarını çözmek konusunda iddialı ve tutarlı olan bir siyasi iktidarın, yukarıda sözü edilen düzenlemeleri hemen yapması gerekir.

2 - Yukarıda da belirtildiği gibi, yargının sorunları bellidir.

Bu sorunların çözüm yolları da bilinmektedir. Hal böyle olmasına rağmen ; bu sorunları gidermeyip, aksine yargıyı bağımlı hale getirme ve yönlendirme arayışlarına girmek, ciddi ve tutarlı bir davranış olarak kabul edilemez. Komisyon raporunun 12 ve 13. sahifesinde sözü edilen **görüşlerimizin, bu çerçevede değerlendirilmesi ve yorumlanması gerektiği açıktır.**

Öte yandan; yargıya yönelik olarak, bu değerlendirme ve eleştirileri yapıp, bir taraftan dokunulmazlık zırhına bürünmenin, diğer taraftan da 57 ve daha önceki Hükümetlere yönelik yargılama sürecini başlatmanın da tutarlı bir açıklamasının olamayacağı ortadadır. Yanlış değerlendirilmemesi bakımından hemen ifade ediyoruz; 57 ve önceki dönemlere ilişkin olarak ortaya çıkan ciddi suçlamalar yönünden yargılama sürecinin başlatılması gereğini ifade ve kabul ediyoruz. **Yanlış ve haksız olan uygulama**; siyasi iktidarın çelişkili ve çifte standartta dayalı davranışidir.

Yargının sorunları çözülmeden ve **diğer kamu görevlilerinin** yargılama engeli ortadan kaldırılmadan; yasama dokunulmazlığının sınırlandırılmayacağı yolundaki mantık ve gerekçe, "**yargı işlevinin belirli bir süre askıya alınması**" gibi, anlamsız ve tuhaf bir sonucu yaratır. Böyle bir süreç ise her halde tasavvur edilemez.

3 - En nihayet; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türk Hukuk sistemine ilişkin nihai değerlendirmesini yeri gelmişken ifade etmek gerekmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine, Türkiye gibi diğer Avrupa ülkelerinden de dava dosyaları intikal etmektedir. Bu süreç sonunda, AIHM'de yapılan değerlendirmeler sonucunda, Türk Hukuk sisteminin, kendi iç hukukundaki denetim mekanizmalarının "**evrensel hukuk normlarına uygun olduğu**" yolunda değerlendirmeler yapılmıştır. Bu uygunluğun, uygulamada istikrar kazandığı da kararlarda vurgulanmıştır.

Başka bir anlatımla, yargı içinde doğabilecek yanlış uygulamaların, yine iç hukuk sistemi içinde düzeltilebilme yollarının bulunduğu vurgulanması yapılmıştır. **Gerçek durum da bundan ibarettir. Sorun**, yargının işlerliliğine etkinlik kazandırmak ve alt yapı sorunlarını çözmek noktasında yoğunlaşmaktadır.

Bu aşamada da temel sorumluluğun siyasi iktidara ait olduğu açık ve tartışmasızdır.

4 - Günümüzde, maalesef siyasi iktidarın tutumundan kaynaklanan bir kısır döngüyü yaşıyoruz;

Siyasi iktidar, bu kısır döngü içinde TBMM'nin işleyişine doğrudan müdahalede bulunabilmektedir. **Bir taraftan**, yargının güçlenmesi, bağımsızlığı ve Hukuk Devleti anlayışından söz edilmekte; **diğer taraftan ise**, bu anlayışı uygulamaya sokacak "**temel ve yapısal**" hiçbir ciddi ve tutarlı

çalışma yapılmamaktadır. Aksine, yargıyı, siyasi iktidara bağımlı tutan mekanizmalar geliştirilmeye ve yaygın hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Hukukun üstünlüğünü özünde benimsemeyen,

Hukuk Devleti anlayışının bütün kurum ve kurallarıyla işlerliliğini sağlamak yolunda ciddi ve tutarlı davranışlar içinde bulunmayan;

Ancak, konjonktürel sebeplerin etkisi ve “**amaca ulaşmak için, her tür yöntemi meşru sayan bir anlayıştan**” kaynaklanan sebeplerle **siyasi iktidar**; hem yargının güçlenmesini sağlayacak çalışmalar yapmamakta ve hem de “**sistemin eksik ve çelişkilerini istismar etmekten**” kaçınmamaktadır.

Geçmiş dönemlerde genel olarak mevcut olan bu anlayış ve uygulama, **58 ve 59. Hükümetler döneminde en üst seviyeye ulaşmıştır.**

Artık, bu kısır döngünün ve tutarsızlığın aşılması gerekmektedir.

20 ve 21. dönemlerin yaşamış olduğu talihsizliği ve tutarsızlığı aşmamız gerekmektedir. **TBMM olarak**; tutarlı, inandırıcı, bunun devamında etkin olmamız isteniyorsa; **bu işe Anayasa'nın 83.maddesinden başlamamız gerekmektedir.**

IV - Sonuç ve değerlendirme;

1 - Komisyon raporunda ulaşılan sonuç, aslında araştırma önergesinin 1. bendindeki soruya da bütün çiplaklığıyla açıklama getirmektedir.

“**Yargıya güvenmiyoruz, yargının sorunları var**” diyenlerin ; aslında kendilerine güvenmedikleri, kamu yönetimi uygulamaları ve harcamalarıyla ilgili konuların, yargı denetimine girmesini engellemek istedikleri anlaşılmaktadır.

Dokunulmazlık konusundaki süreç ve somut olaylar bu değerlendirmeyi doğrulamaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve bağlı şirketlerden kaynaklanan suç iddiaları sebebiyle, birbiriyle bağlantılı 11 adet dava dosyası Karma Komisyon'a intikal etmiştir. Bu dosyalarda yargılanan kişilerin tamamı şu anda TBMM'de milletvekili sıfatıyla görev yapmaktadır. **Bu kişiler, Sn. Başbakan'ın yakın çalışma arkadaşlarıdır. TBMM Başkanlık Divanında görev yapmaktadırlar. AKP üst yönetiminde görev yapmaktadırlar.** Bütün bu ilişkiler her halde yargılama zemini içinde tartışılması ve değerlendirilmesi gereken konulardır.

Kamuoyunda “**kayıp trilyon davası**” olarak bilinmekte olan dava dosyası, geçirdiği safahat ve içerik sebebiyle aralarında **2 Bakan'ın da bulunduğu ve siyasi iktidara mensup olan 5 milletvekilinin, sıfat ve hukuklarını doğrudan etkileyecek niteliktedir.** Dosya içeriği ve Yargıtay onama gerekçesine göre, 3 milletvekilinin mahkûmiyetinin kesinleşmesi doğaldır. 2 Bakan'ın durumu ise, mutlaka yargılanmalarını gerektiren boyutlara ulaşmıştır. **Bunlar geçirilecek suçlamalar olamaz.**

Bu dosyalardaki suçlamalar “**zimmet, nitelikli zimmet, Devlet İhale Yasasına muhalefet, evrakta sahtecilik, nitelikli dolandırıcılık**” gibi; Anayasa'nın 76.maddesi kapsamında kalan suçlar olup, bu suçlamaların milletvekilliği sıfatıyla bağdaşmadığı açıktır. **Elbette**, bu milletvekilleri “**suçludur**” diye hüküm kurulması söz konusu olamaz. Böylesine ağır ve ciddi suçlamalardan dolayı, bu kişiler hakkındaki “**yargılama engelinin**” kaldırılması gerekir. Ancak, bu düzenleme yapılırken, bu milletvekillerinin yasama faaliyetleri hiçbir şekilde engellenmemeli, yargılama esnasında “**tutulma ve tutuklama**” olmamalıdır.

Yukarıdaki anlatım çerçevesinde, araştırma önergesinin 1.maddesinde sözü edilen “**dokunulmazlığın sınırlandırılmasının ertelenmesinin iç ve dış nedenleri**” somut olarak ortaya çıkmıştır görüşünderiz.

2 -Toplumun beklenti ve taleplerine aykırı düşen bu uygulama ve erteleme kararları; üzülerek ifade ediyoruz , Meclisin saygınlığını olumsuz yönde etkilediği gibi, yolsuzlukla mücadele konusunda da güvensizlik ve zaafiyet yaratmaktadır. Meclisin saygınlığını yükseltmek ve yolsuzlukla mücadele konularında öncelikli vaadleri bulunan bir siyasi iktidar için geline sonuç; **ibret verici ve talihsiz bir süreçtir.**

Araştırma önergesinin 2. bendinde sözü edilen sorunun cevabı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yukarıda 1.bendde açıklanan sebepler karşısında, siyasi iktidarın sınırlandırma düzenlemelerini engellemesi ; bir taraftan Meclisin saygınlığını zedelemekte, diğer taraftan ise yolsuzlukla mücadele eden etkin sonuç alınmasını engellemektedir.

3 - Önemli olduğuna inandığımız bir diğer tespiti de raporumuza aktarmak gereğini duyuyoruz ;

3 Kasım 2002 seçimleri sonucunda TBMM’de oluşan 2’li parlamento yapısı; hem siyasi iktidar ve hem de ülkenin sorunlarına etkin çözüm bulmak konularında olumlu bir ortam yaratmıştır. Bu olumlu konjonktürün, sorumluluk anlayışı içinde değerlendirilmesi gerekir. Muhalefetin yapıcı öneri ve davranışları yanında, siyasi iktidarın da “toplumsal uzlaşma ve diyaloga” ağırlık vererek, hizmet üretmesi gerekir. Ancak, siyasi iktidar, sosyal yapı ve tercihle bağdaşmayan sayısal çoğunluğunu, “dayatmacı bir anlayışla” uygulamaya sokmak istemektedir. Dokunulmazlığın sınırlandırılması sürecinde de bu uygulamayı somut bir şekilde görüyoruz. Demokratik kurum ve kuralların istikrar kazanması adına, Ülkemiz için doğmuş olan bu şansın ve ortamın heba edilmemesi gerekir.

4 - Diğer kamu görevlilerinin de “dokunulmazlıklarının” bulunduğu, bu sebeple hem Milletvekili ve hem de kamu görevlilerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması veya sınırlandırılması konularının birlikte değerlendirilmesi ve düzenlenmesi gerektiği yolundaki gerekçe; hem tutarsız ve hem de gerçeğe aykırıdır.

Hemen ve önemle belirtiyoruz;

“Dokunulmazlık kavramı”, mevzuatımızda sadece milletvekilleri için söz konusudur. Diğer kamu görevlileri için böyle bir zırh ve kavram söz konusu değildir. Diğer bir kısım kamu görevlileri için “soruşturma izni” prosedürü işlemekte, bu soruşturma sonucunda yargılama süreci başlamaktadır.

Soruşturma izni verilmediği takdirde ilgili Savcılık, **itiraz yoluyla** Bölge İdare Mahkemesine veya Danıştay’a başvurmakta, bu idari yargı birimlerinin verdikleri karar sonucuna göre işlem yapılmaktadır. **Görüldüğü gibi ;** kamu görevlileri için “yargılama engeli” söz konusu değildir. **Yargılama engeli sadece milletvekilleri için söz konusudur.** Bu engelin, yukarıda açıklanan çerçevede içinde giderilmesi ve bu yolda düzenleme yapılması gerekir.

Açıklanan sebeplerle,

Komisyon raporunun bu yöne ilişkin değerlendirmesi de tutarsız ve dayanaksızdır. **İnandırıcı olmamıştır.**

5 - Karma Komisyon sürecinde, TBMM Başkanı,üstüne düşen görevi yapmamıştır. “Etkin ve tarafsız” görev yapmaktan kaçınmıştır.

Siyasi iktidar ve AKP grubu, 3 Kasım seçimleri öncesinde, dokunulmazlıklara yönelik olarak öncelikli düzenleme yapılacağı vaadinde bulunmuşlardır. Aradan geçen 1 yılı aşkın süre içinde ise, bu konuda yeni bir düzenleme yapmaktan ısrarla kaçındıkları gibi, **mevcut Anayasa ve içtüzük hükümlerinin işletilmesini de engellemekten kaçınmamışlardır.**

İçtüzüğün 131 ve müt.maddelerinde Karma Komisyonun ne şekilde çalışacağı “**açık ve somut olarak**” düzenlenmiştir. Bu hükümler “**re’sen**” uygulanması gereken hükümlerdir.

Bu hükümlerin işletilmesi “**takdire bağlı**” değildir. Karma Komisyonun çalışmasını sağlamak hem Komisyon Başkanı’nın, hem de TBMM Başkanı’nın “**asli ve temel**” sorumluluğu kapsamındadır. Komisyon Başkanı, keyfi ve sorumsuz davranmıştır. Komisyonu toplantıya dahi çağırmayarak, kendince bir takım gerekçelerle, “**Komisyonun bu aşamada toplanmasına gerek olmadığı**” yolunda değerlendirme yapabilmıştır. Komisyonun iradesi yerine geçerek görüş beyan edebilmiştir. **Oysa,** yapılması gereken gayet açıktır. Karma Komisyonun oluşumundan itibaren, makül süre içinde (**bu sürenin her halde 1 ayı geçmemesi gerekir**) toplantıya çağırılması, hazırlık komisyonlarının oluşturulması, bu komisyonların raporlarının 1 ay içinde hazırlamaları gerekirken, bütün bu hususlara riayet edilmemiş, **ıçtüzük sorumsuz bir şekilde ihlâl edilmiştir.**

Sn. Meclis Başkanı da bu süreci izlemekle yetinmemiş, ayrıca kamuoyunu yanlış bilgilendirmiştir.

TBMM Başkanının içtüzüğün 14.maddesi uyarınca olaya müdahale etmesi ve Komisyonun amacına uygun bir şekilde çalışmasını sağlaması gerekirdi. Sn. Başkan bu görevi yerine getirmediği gibi, basına yaptığı açıklamalarda “**CHP’liler dokunulmazlıklarının kaldırılmasını isteyebilirler....**” diyebilmiştir. Oysa, CHP’lilerin dokunulmazlıklarının kaldırılmasını istedikleri açıklık kazanmıştır. Bunda tereddüt edecek bir durum yoktur. Bu konuda Anayasa ve içtüzük değişikliğine ihtiyaç olmadığı da açıktır. Ancak, bu sürecin işleyebilmesi için, öncelikle Karma Komisyonun toplantıya çağırılması gerektiği bilinmektedir. Bu süreç ise, Komisyon Başkanı tarafından engellenmektedir. **İşte bu aşamada TBMM Başkanı’nın, Karma Komisyonunun toplantıya çağırması ve 14. madde gereğince üstüne düşen görevi yapması gerekirken, gerçekleri saptırması ve kamuoyuna yanlış bilgi aktarması; Başkanlık makamı adına üzücü ve düşündürücü olmuştur.**

TBMM Başkanı üstüne düşen görevi bir an evvel yerine getirmelidir.

6 - Yukarıda açıklanan gerekçeler doğrultusunda, Komisyon’un, Anayasa’nın 83.maddesinde değişiklik yapılmasında kamu yararı bulunmadığı yolundaki rapor ve değerlendirmesine katılmamız mümkün değildir. Açıkladığımız gerekçelerle bu rapora **muhalefet ediyoruz.**

Rapora muhalefet etmenin ötesinde, yine yukarıda açıkladığımız gerekçeler doğrultusunda, **Anayasa’nın 83. maddesinin yeniden düzenlenmesi noktasında aşağıdaki metin kapsamında yasal düzenleme yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.**

Madde 83; Yasama Bağışlıkları;

a - Yasama Sorumsuzluğu ;

TBMM üyeleri,Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Meclis’te ileri sürdükleri düşüncelerden, bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar. İçtüzük gereğince verilecek disiplin cezaları saklıdır.

b - Yasama Dokunulmazlığı;

Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen milletvekili Yargıtay’da sorgulanır ve yargılanır. Ancak, ağır cezayı gerektiren suçüstü halleri dışında **tutulamaz ve tutuklanamaz.** Bu durumda yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan TBMM’ne bildirmek zorundadır. Kovuşturma ve yargılama usul ve esasları kanunla düzenlenir.

Bir milletvekili hakkında Anayasa’nın 76. maddesi kapsamı dışında kalan, seçimden önce veya sonra verilmiş olan ve milletvekili sıfatının düşmesini gerektirmeyen bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, milletvekilliği sıfatının sona ermesine bırakılır. Anayasa’nın 76. maddesinde düzenlenen milletvekili seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkûmiyetin kesinleşmesi halinde ise, TBMM Genel Kurul’u kararı olmaksızın ve dönem sonu beklenmeden üyelik sıfatı sona ermiş sayılır ve hükmün infazına başlanılır. Dokunulmazlık süresince dava ve ceza zamanasını işlemez.

TBMM’deki siyasi parti gruplarınca, Yasama Dokunulmazlığıyla ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.

Komisyon raporuna muhalefet gerekçelerimizi içeren iş bu muhalefet şerhimiz, Genel Kurul’un takdir ve değerlendirmesine sunulmak üzere, Komisyon Başkanlığı’na saygıyla arz olunur.

5.1.2004

Yakup Kepenek
Ankara

Atilla Kart
Konya

Muharrem Kılıç
Malatya

Mehmet Ziya Yergök
Adana

(10/70) ESAS NUMARALI MECLİS ARAŞTIRMASI KOMİSYONU RAPORU
DİZİ PUSULASI

EK	TARİH	SAYI	SAYFA	ÖZÜ			
1	-	-	1 Klasör	Komisyon Yazıları (Giden Evrak)			
				TARİH	SAYI	SAYFA	GİDECEĞİ YER
				09.10.2003	1	2	TBMM Başkanlığına
				10.10.2003	2	1	Gündem
				14.10.2003	3	1	Tutanak Müdürlüğüne
				17.10.2003	4	1	Gündem
				17.10.2003	5	1	Hak ve Özgürlükler Part. Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	İşçi Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Demokrat Türkiye Partisi Gnl. Bşk.
				17.10.2003	5	1	Emeğin Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Adalet Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Özgürlük ve Dayanışma Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Demokrat Parti Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Millet Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Büyük Birlik Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Yeni Türkiye Partisi Gnl. Bşk.
				17.10.2003	5	1	Saadet Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Genç Parti Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Anavatan Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Demokratik Sol Parti Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Milliyetçi Hareket Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Doğru Yol Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Cumhuriyet Halk Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	5	1	Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Bşk.
				17.10.2003	6	1	Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığına
				17.10.2003	6	1	Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığına
				17.10.2003	6	1	Yaşar Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Ufuk Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Maltepe Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Koç Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Kadir Has Ün. Hukuk F.

EK	TARİH	SAYI	SAYFA	ÖZÜ			
				TARİH	SAYI	SAYFA	GİDECEĞİ YER
				17.10.2003	6	1	İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi
				17.10.2003	6	1	Çağ Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Bilkent Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Başkent Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Atılım Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Uludağ Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Selçuk Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
				17.10.2003	6	1	Kocaeli Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi
				17.10.2003	6	1	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
				17.10.2003	6	1	Gazi Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Galatasaray Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Erciyes Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Dicle Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Atatürk Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Ankara Üniversitesi Hukuk F.
				17.10.2003	6	1	Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi
				17.10.2003	7	1	Türkiye Barolar Birliği Başkanlığına
				10.11.2003	8	1	Gündem
				14.11.2003	9		Gündem
				01.12.2003	10	1	Gündem
				08.12.2003	11	1	Gündem
				05.01.2004	12	1	TBMM Genel Sekreterliğine
				06.01.2004	13	1 Dosya	Anayasa-Adalet Karma Komisyon Başkanlığına
				06.01.2004	14	1 Dosya	TBMM Başkanlığına (Rapor)
				Genel Toplam		2 Dosya+61 Sayfa	

2	-	-	1 klasör	Komisyon Toplantı Tutanaqları		
				TARİH	TOPLANTI SAYISI	SAYFA
				14.10.2003	1	27
				21.10.2003	2	
				12.11.2003	3	4
				19.11.2003	4	6
				03.12.2003	5	19
				10.12.2003	6	15
				TOPLAM SAYFA		71
3	-	-	1 klasör	Gelen Evrak Dosyası		
				TARİH	SAYI	SAYFA
				14.10.2003	-	1 Dosya
				31.11.2003	03/444	1 Dosya 1 Disket
				04.11.2003	03/1058	4 Sayfa 1 Disket
				04.11.2003	2003/219	2 Sayfa 1 Disket
				07.11.2003	26/11198	3
				06.11.2003	-	1
				06.11.2003	-	1
				12.11.2003	-	32
				10.11.2003	03/721	7 Sayfa 1 Disket
				10.11.2003	409-1361	1
				11.11.2003	3248	5
				11.11.2003	239-3346	6
				12.11.2003	-	5 Sayfa 1 Disket
				14.11.2003	03/168	6 Sayfa 1 Disket
				14.11.2003	-	2
				18.11.2003	8093	8 Sayfa 1 Disket
				18.11.2003	288/2404	3 Sayfa 1 Disket
				19.11.2003	313	7
				19.11.2003	3016	12 Sayfa 2 Disket
				03.12.2003	626	4 Sayfa 1 Disket
				03.12.2003	-	8

			10.12.2003		5	Bilgi Notu
			16.12.2003	575	3	Çağ Üniversitesi
			16.12.2003	3863	5 Sayfa 1 Disket	Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi
			03.11.2003	-	1	Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığı
			Genel Toplam: 3 Klasör+2 Dosya+12 Disket+121 Sayfa			
5			1 Dosya	Esas Dosya ve Ekleri		
6	-	-	7	Devam Cetveli		
7	-	-	1 Dosya	Komisyon Kararları		
8	-	-	2 adet	Gelen Giden Evrak ve Zimmet Defteri		

